

José María Hualde Ruiz de Gámiz

«Etxea zutik iraunarazteko dugun modu bakarra jendeari zabaltzea da»

Ez monokolorik, ez belusezko jakarik, ez kokospeko izarrik. José María Hualde Ruiz de Gámiz, etorkizunean Casa Torreko markes jaunak, bere etxean, Baztan ibarreko Irurita herriko jauregian, turistak modu naturalean hartzen ditu. XV. mendeko oinetxea eta XVIII.eko jauregi barrokoaz gain, mendeetan zehar bildutako altzari, artelan eta agiriak ikusiko ditugu bisita gidatu trinkoan. Baztango historian atzera-aurrera saltoka ibiliko gara toke jolasean bezala.

REYES ILINTXETA

Argazkiak: Dani Blanco

Etxe noble batean sartu ahal izatea ez da oso ohikoa.

Anitz izan dira nobleziarekin lotutako etxeak Baztanen. Hau bat gehiago besterik ez da. Jauregiaren berezitasuna da XV. mendetik gaurdaino familia bera, gurea, hemen bizi izan dela. Garai batean Baztango noblezia nolakoa zen eta nola bizi zen ikusteko aukera eskaintzen du etxeak eta hori da bisitari ororen esku jarri nahi izan duguna. Aldi berean, jendeari zabaltzea eta erakustea etxea zutik iraunarazteko dugun modu bakarra da.

Zer gertatu da beste etxeekin?

Gehienak saldu egin dira. Batzuetan altxor txiki batzuk gordetzen dira, baina hemengo bezalako bildumarik ez dute. Hainbeste altzari, liburu eta artelan oso kasu bakanetan kontserbatzen dira. Nafarroan aristokrazia goreneko bi etxe garrantzitsu badira izugarritzko ondarea gordetzen dutenak, baina horiek ez dira publikoarentzat irekitzen. Hau ez da hainbesteko kategoriakoa baina bai oso interesgarria, ikuspegi orokorra eskaintzen duelako.

Bisitariei zabaltzeko ideia noiz sortu zitzaizun?

Duela zazpi bat urte egin genuen azken berrikuntza eta proiektu horri ekonomikoki aurre egin ahal izateko irtenbide bat behar genuen. Azkenean gero eta gehiago sakonduz joan gara eta bide berriak jorratzeko asmoa dugu. Lora-

tegia ari gara moldatzen ezkontzak eta argazki saioak egiteko eta baita publikoari zabaltzeko ere. Era berean, ondoko eraikin batean arte garaikideko aretotxo bat zabaldu nahi dugu.

Etxea zabaldu ondoren, norantz doaz zuen ahaleginak?

Orain arte murgilduta ibili gara etxearen eta ondarearen zaharberritze lanetan eta zer edo zer ere erosi dugu. Hori da niri gehien interesatzen zaidana. Testamentu zaharretan aipatutako hemengo piezak nahi ditugu berreskuratu, bereziki. Horiek beraiek agian ez, oso zaila delako aurkitzea, baina bai garai berekoak eta oso antzekoak izan daitezkeenak. Izu-

Nortasun agiria

José María Hualde Ruiz de Gámiz (Irurita, 1967) bere leinuko azkena da, baina horrek ez dio axola, antza denez. Geografia eta Historia ikasketak egin zituen Donostian eta orain ama gau eta egun zaintzen bizi da jauregian. Bisita gidatuak egiten ditu bisitarientzat eta enkan-teetan bilatzen ditu bere bildumarako interesgarriak izan daitezkeen piezak. Hitz jario handikoa, kritikoa eta probokatzaila. Pasioz hitz egiten du historiaz nola arteaz, eta ez du beldurrik pentsatzen duena argi esateko.

garri barreiatu izan dira mendeetan zehar salmenta eta herentzien bitartez. Casa Torre markesaren tapizak aurkitzea, adibidez, oso zaila da. Baten bat Bilbon dagoela badakit. Jose María de Lizana y de la Hormaza, Bilboko alkate izan zena, nire birramonaren anaia zen. Baina pieza hauen jabeek ez dituzte saldu nahi eta gainera ez dakit zein kontserbazio egoeran dauden.

Zaharberitze lan guztia guk geuk egina da. Gela batzuk kendu eta erosotasun batzuei uko egin behar izan genion ahalik eta era fidelenean etxearen egitura eta banaketa errespetatzeko. Dorretxe eta jauregiari duela 300 urte zuten itxura eman genien, jendeari erakusteko zein zen defentsarako dorre hauen egitekoa eta azaltzeko nola noblezia bi taldetan banatu zen, agramondarrak eta beaumontarrak, eta nola leinu horiek guztiak gainbeheran ziren Gaztelak Nafarroa konkistatu zuenean. Geroago, XVIII. mendean, familia horiek berriz lehen planoan agertu ziren Felipe V. arekin. Honek baztandarren eskubideak defenditu zituen eta baztandar eta nafar asko erregearen administrazioan goi karguetara iristen lagundu zituen. Garai hartakoa da gure jauregi barrokoa, dorretxeari erantsia dagoena. Guk etxebizitza XVII. mendeko lehen zabalkundeko eraikinean dugu, ukulua izandakoa eta 1970ean erre egin zena. Orduan baino hobeki bizi gara baina hotza eta hautsa, adibidez, ez dira falta izaten!

Etxeko lehen jabearen aipamena noizkoa da?

Ezagutzen den lehen etxeko jauna Pedro Pérez de Irurita, Peroren semea, izan zen. Lehen erreferentzia idatzia 1436koa da. Baliteke orduko jada dorrea egina egotea edo antzeko eraikin bat. Berak eta beste noble batzuek lortu zuten Vianako Printzeak Baztango kaparetasun unibertsala berri zezan. Antzinako erregimenean hiru estamentuek, kleroak, nobleziak

eta herri xeheak ordezkari zuten gortean. Ordezkari zuten nobleen zerrenda bera izan zen XVI, XVII eta XVIII. mendetan eta etxe honetatik ere joaten ziren.

Parasito

“Gauza bat da laguntza puntual bat gerora bideragarria izan den proiektu bati bultzada emateko eta oso bestelakoa parasito baten antzera bizi nahi izatea Estatutik dirua xurgatzen etengabe”.

Zenbaterainokoa izan zen Ameriketako diruaren garrantzia?

Etxe hauen ekonomia igo eta jaitsi egiten zen etengabe. Berezko ondareek ez zuten askorako ematen. XVII. mendean lursailak balioa galdu zuten. Herriko edozein bizilagunek nobleak baino diru gehiago izan zezakeen. Bi indiano aberats ezkondu ziren etxeko alabekin. Dirua eta noblezia saiatu dira beti elkar-tzen. Familia harreman onak behar ziren gortean ongi kokatzeko eta gora egiteko. Dena klientelismoa zen, gaur egun bezala. Gaur egun, teoriarik, administrazioak saiatu behar du dena ahalik eta merkeen egiten, diru publikoari atarramendurik onena ateratzeko. Lehen ez zen horrela eta gaur egun ere askotan ez dira egiten behar diren kontrol guztiak.

Diru publikoaz asko hitz egin daiteke. Espainian bada irizpide bat lehenbailehen aldatu behar dena: Aita Estatuak ezin du dena bere gain hartu. Ezin ditu diru-laguntzak ezker-eskuin banatu. Gurea bezalako proiektu txikitxo hauek oso interesgarriak dira ondarea gordetzeko eta historiaren zabalkundea egiteko. Etekin ikaragarririk ez du inoiz emanen, baina behintzat aurrera eramane daiteke oso laguntza publiko zehatzekin. Administrazioaren laguntza publizitate, kartel eta promoziorako oso ongi dago. Hortik aurrera, diru-laguntza jakin batzuk, adibidez zaharberitze lanak egiteko, eta kito. Baina hori ez da gertatzen. Hemen Nafarroan hainbat erakunde urtetan milaka euro hartu ditu automatikoki. Jaso dezala merezi duena eta zerbait ez bada errentagarria ixten da eta kito. Adibidez, Oteiza Museoa oso interesgarria

da artistikoki, baina diru galera etengabea Nafarroako Gobernuarentzat. Bisitari bakoitza ateratzen bazaigu 80 eurotan, agian pentsatu beharko da soilik asteburu edo jai egunetan irekitzea. Irizpide ekonomiko egokia bilatu behar da administrazioak bere gain hartu behar ez dezan defizitarioa den guztia.

Orain, krisia dela eta, irizpide produktibogoak eta arrazionalagoak ezarri beharko dira denon onerako. Batek gehiago merezi badu, eman egin beharko zaio, eta alderantziz. Baina inor ez dadila alfertu. Eta kultura alorrean hau oso erraza da. Hau ilusiogatik eta gure bizi proiektua delako egiten dugu, baina gero erabiltzen diren irizpideak ikusita izutu egiten zara. Nafarroako Museoari, adibidez, laguntzak kendu dizkiote eta aldi berean Sanferminetako Museoa egin nahi dute Iruñean, jakinda diru galera izanen dela eta ondarearen aldetik batere interesik ez duela. Baluartean kalitatezko erakusketak jartzen ari dira baina kostu ikaragarriekin, eta bitartean CAN dirua sartzen eta sartzen aritu da otzan-otzan defizitarioak ziren ekimen guztietan. Ospitaleak, errepideak egin behar dira. Hori da benetan

Bonjour

“Frantziara joaten bazara han gaztelaniaz zerbait dakien jendea aurkituko duzu. Hemen aldez, mugatik hamar kilometrorra gaudela, inork ez du ezta *bonjour* esateko lana hartzen”.

garrantzitsua. Kulturara eta gaur egun dauden egituretara, bereziki, diru gutxiago bideratzen bada, hobe. Nik ez dut zalantzan jartzen hamaika teknikari eta kargudunen gaitasuna, baina eredia berrikusi behar da. Beste adibide bat: ezin da eraikin bat egin, itsu-itsuan, Huarteko Arte Garaikide Zentroarekin egin duten bezala. Lehenbizi artelanak eduki behar dituzu eta oso garbi definitu nondik nora joan nahi duzun.

Eta bizitzeko dirua nondik aterako dute artistek?

Espanian, oro har, askoz ere gehiago bultzatu beharko litzateke mezenasgoa. AEBetan, adibidez, dirudunak harro agertzen dira koadro bat museo bati emateaz, ospital bat handitzen laguntzeagatik edota unibertsitateko bekak emateagatik. Espanian kontrakoa egiten dugu: beti begiratzen ari gara ea Estatuaren zein errapatatik hartzen ahal dugun esne gehien.

Hemen enbalatuak dauden koadro horiek, zergatik daude horrela?

Arte garaikide latinoamerikarraren bilduma-ko ale batzuk Artium museoan daude, eta

ZIENTZIA
IRAKURLE
ORORENTZAT

Euskal Herriko Unibertsitateko Euskara Zerbitzuak 2003an abiarazitako ekimena da ZIO (Zientzia Irakurle Orentzat). Bizkaiko Foru Aldundiaren laguntzari esker urterik urte osatuz doa ZIO bilduma. Zientziara hurbiltzeko liburu erakargarri eta erabilgarriak eskainiz, euskara eta jakintza uztarturik jartzen dira edonoren esku.

BIZKAIA BIZIA

OFF THE RECORD

Seme-alabak

“Ez daukat seme-alabarik. Oraingoz ardura gehiago ez dut nahi. Gauza asko egin dut nire bizitzan eta orain niretzako denbora pixka bat nahi dut. Etorkizunari begira, ama zendutakoan, bidaiaren bat egin nahi nuke, baina hemen jarraituko dut. Etorkizunean etxearekin zer gertatuko den ez dit axola. Senitartekoren bat agertuko da honetaz arduratuko dena, edo saldua izanen da, edo eraitsia edo erreko da... edo agian oso ongi joanen da negozioa eta bisitari asko eta asko etorriko da. Ez dakit. Hau egiten dugu buru-estimua eta plazerarengatik. Ahal dudana egiten dut nire ondorengoak errazago izan dezan”.

hemen dago hara eramanez ez zutena. Nik hemen zintzilikatuta ditut batzuk, baina ez dut denentzako tokirik. Etsigarria da, politena dena ongi antolatua ikusi eta horretaz gozatu ahal izatea delako. Oso dibertigarria iruditzen zait jendeak esaten duenean ez duela ulertzen nola jar ditzakegun halako gauza arraroak hemen. Hau da nire ekarpena. Kanforrez beteriko beira-arasa batean ez dut bizi nahi eta gainera onena da norberak uste duena egitea besteei gustatu ala ez. Probokatzeari oso ongi dago.

Nola eta Iruritako familia honetan ez dela euskara gorde?

Horrek baditu bere arazoak. Nire amaren ama, amona María, Elorriokoa zen eta euskaraz egiten zuen bikain. Aitona Juan Pablo Ruiz de Gámiz arabarra zen eta ez zekien, baina Arantzazuko Ama Birjinarenganako jaiera handia zuen eta diru asko eman zuen Arantzazuko eliza egiteko. Amonak zailtasunak izan zituen haurdunaldi eta erditzeetan. Abortu asko izan zituen eta aitona promesa egin zuen une horretan amaren sabelean zegoen umea aurrera ateratzen bazen bere esku zegoen guztia eginen zuela basilika eraikitzeko. Nire ama zen ume hori, eta Aranzazu izena ezarri zioten. Kubatik ekarritako dirutzaren azken sosa Arantzazuko basilika altxatzeko eman zituen.

Ondarea

“Amak familiaren ondarea berreskuratzeari ekin zion gogoz. Beste etxeetan barreiatuak zeuden gauzak, hondatu baino lehen, hona ekarri zituen. Agiri asko berreskuratu, irakurri eta katalogatu zituen informazio hori guztia gal ez zedin”.

Baztan aldetik, aitaren partez, aitona Pedro María Hualdek Madrilen eta Parisen ikasi zuen medikuntza. Hemen gogotik lan egiten zuen, baina ez zuen inoiz kobratzen. Jendeak ikaragarri maite zuen. Ederki mintzo zen euskaraz, Madrilen luzaro bizi izan arren. Aitak txikitari hitz egiten zuen baina gero Zaragozara joan zen ikastera eta galdu egin zuen. Nik Donostian egin nituen unibertsitateko ikasketak, baina euskaraz ez nuen ikasi. Orain frantsesa ikasten ari naiz eta heldu den urtean euskara pixka bat ikasi nahi dut. Euskara jakitea gustatuko litzaidake etxea eta familiarenganako maitasunez eta uste dudalako Espainian derrigorrezkoa izan behar lukeela autonomia-erkidego guztietan atzerriko hizkuntzez gain, penintsulako hizkuntza bat ikastea. Andaluziarrek, katalanek... Denek. Ikasgai bezala. Hori litzateke gure arteko begirunea eta atxikimendua areagotzeko modu egokia. Hizkuntzak ez daitezela izan bereizteko eta elkar erasotzeko gaia, lotura baizik. Hona, esate baterako, frantziar asko etortzen da. Bisita egiten badiezu frantsesez, nahiz eta oso maila handia ez izan, ikaragarri eskertzen dute. Hemen hori gutxitan egiten da. Bezeroei, turistei arretea egokia emateagatik eta edukazioagatik egin behar da.

Zure ama Aranzazu Ruíz de Gámiz y Zulueta, gaurko Casa Torreko markesa, interes handiz aritu izan da ondarea biltzen, ezta?

Amak 87 urte ditu eta osasunez pattal dabil. Duela hamabi bat urtera arte Donostian bizi zen, baina gaixotutakoan hona etortzea erabaki genuen. Familiak oso maitea du etxe hau, Iruñea eta Donostiatik gertu dago eta denon babeslekua izan da. Haurtzaroko denon etxea izan da eta txikitako bizipenak dira gehien hunkitzen gaituztenak. ■

